Sadolins hus

Skipperhus, kunstnerhjem og bibliotek

Af Henning Sørensen

Kort efter år 1900 var der endnu ikke plantet træer langs Vestgrønningen, og husrækken udgjorde en skarpt aftegnet profil af byen mod vest. Vestgrønningen 18 og 20 ses til højre for midten af billedet.

Hvor Dragør Biblioteks trefløjede bygning ligger i dag, lå tidligere to mindre huse, hvor der i hvert af dem boede skippere med deres familier. De blev formentlig begge opført i bindingsværk og med stråtag i 1730'erne. Dengang lå de i byens udkant og mod vest var der udsigt over markerne.

Mod nord, på hjørnet af Strandgade, byggede skipper *Hans Jansen* sit hus. Det lå sikkert langs med Strandgade som i dag og havde gavlen mod vest.

Hans Jansen var én af Dragørs mange brændeskippere. Han sejlede med jagten "Håbet", og hentede brænde i provinsen, som blev solgt i København.

I 1777 blev ejendommen overtaget af byens tolder, *Jørgen Hansen Guldberg*, og det fungerede derfor i en periode som toldkontor. Guldberg fik bygget huset om, så fra hans tid stammer den lave fløj langs med Strandgade.

Ejendommen på hjørnet af Bjergerlav er nok ligeledes fra 1730'erne. Også her var beboerne søens folk.[11] Skipper *Jacob Geertsen Bacher* byggede et hjem til sin familie, der

Der findes ikke mange fotografier af Vestgrønningen 20, men dets udhus er med på Carl Wentorfs maleri fra omkring 1895 af sladrekonerne der mødes på hjørnet af Bjergerlav. Billedet tilhører Dragør Kommune.

Tønnes Magleby på Vestgrønningen 20 døde i 1933, og da hans enke, Marchen, var blevet 75, solgte hun huset til naboen for 11.000 kr. og flyttede i De Gamles By i København. Her er hun hos fotografen i 1892.

bestod af hans hustru Ane Jan Palm og deres tre børn.

Man skulle næsten tro, at der hvilede en forbandelse over huset, for i 1749 døde Ane. Jacob giftede sig hurtigt igen med Thora Lassen, men han døde selv året efter. Han nåede dog at gøre Thora gravid, men barnet døde ved fødslen. Kort forinden var Jacob Gertsens skib forlist.

Jacob havde dog flere børn fra et tidligere ægteskab, og et tipoldebarn, styrmand og lods *Tønnes Jensen Magleby*, blev husets ejer fra 1904.

Skipperhuset

Omkring 1811 overtages huset i nr. 18 af skibsreder *Carl Jansen Jans*. Han hørte til de mest velstående i byen og havde mange skibe i søen. Under englandskrigene i 1807 til 1814 får Jans et "kaperbrev", der giver ham lov til at opbringe fjendtlige (dvs. engelske) handelsskibe til søs. Med sit fartøj "JÆGEREN III", der er bemandet med 12 mand og udstyret med en lille kanon, kan han udføre lovligt sørøveri og derved tjente så gode penge, at han kunne investere i flere skibe efter krigen.

Skibsreder Jans beder bygmester *Johan Heindrich Blichmann* lave en ombygning af huset, så det bliver et præsen-

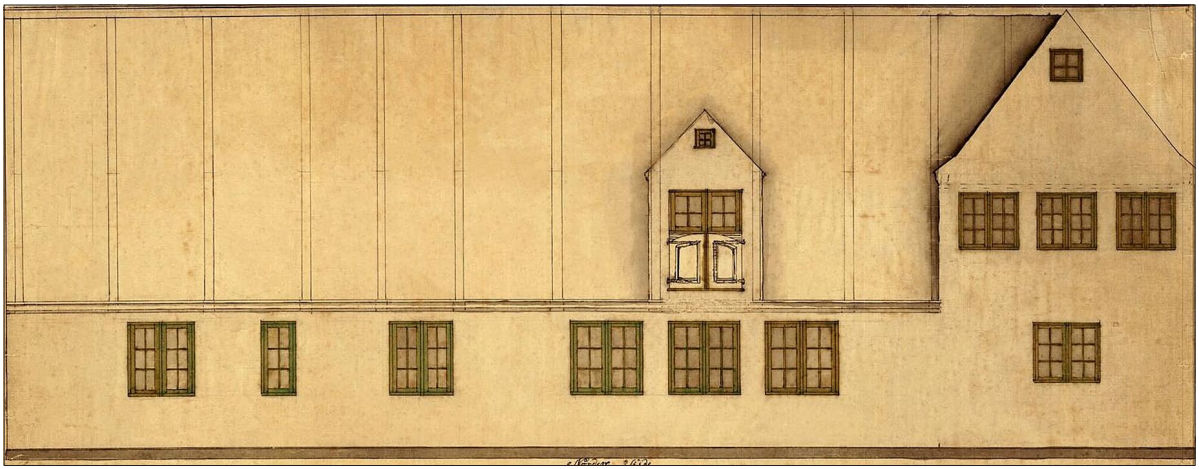

Dette er formentlig Johan Heindrich Blichmanns tegning af husets facade langs Strandgade, da det blev ombygget til "skipperhus" i begyndelsen af 1800-tallet. På tegningen er dog flere fag end i virkeligheden. En del af Blichmanns tegninger er bevaret Historisk Arkiv Dragør.

tabelt hjem for skibsrederen og hans familie. Blichmann var oprindeligt uddannet som snedker og kom til Dragør omkring 1776.

Han udviklede en særlig byggestil, hvor især de markante "skipperhuse" endnu står tilbage mange steder i byen. Det er huse, der som regel er bygget i en vinkel, hvor den ene fløj er i to etager. Karakteristiske er også de fint udformede døre, som man stadig kan se ved indgangen til biblioteket.

Carl Jans Jansen var gift tre gange og fik i alt 14 børn. De fleste af sønnerne blev skippere eller skibsredere og efter faderens død i 1854 bor deres mor, Niel, i huset sammen med sønnen *Hendrich* helt frem til 1881.

I 1890 flytter lodsen *Henrik Johan Bertelsen* og hans hustru Sigrid Holte ind, og de bor i hjørneejendommen resten af år-

Vestgrønningen 18 før ombygningen. Billedet er udateret, men formentlig optaget i begyndelsen af 1900-tallet. Det kan være husets ejere fra 1915, Gunnar og Ester Sadolin, der sidder i den lille forhave.

hundredet. Så overtages den af *Jens Peter Mikkelsen Riisgaard*, som indretter en lille købmandsforretning i stueetagen. Huset og butikken overtages i 1906 af en forhenværende lods, *Jacob Tønnesen* og hans kone Mary Henriette Strømberg.

Butikken er i denne periode i stueetagen sammen med familiens stue og køkken. På 1. sal ligger soveværelset og lager for købmandsvarerne. Et værelse eller to i fløjen ud mod Strandgade lejes ud til *Johanne Aagesen*, som har en lille privat skole for mindre børn. Der er også en overgang barbersalon i hjørneværelset ud mod Vestgrønningen. Det fortælles, at barberen blev træt af livet og skar halsen over på sig selv.

Under 1. Verdenskrig bor en ældre enke, fru *Emma Michaelsen* i huset. I 1915 kommer huset til salg.

Familien Sadolin i haven til huset i Dragør omkring 1916. Gunnar Sadolin med hatten og sønnen Dan leger foran. I baggrunden ses Ester Sadolin ved barnevognen. Soldaten ved træet er formentlig indkaldt på grund af Verdenskrigen og indkvarteret i hjemmet. Billedet er nok taget med Esters store trækamera, beregnet til glasplader.

Køberen af huset på Vestgrønningen 18 hed *Gunnar Sadolin* og boede på Christianshavn. Han var uddannet på teknisk skole, men havde også gået på Kunstakademiet. Han interesserede sig for farver og eksperimenterede med at fremstille farveprodukter. I 1907 havde han grundlagt en lille fabrik på Frederiksberg. Den blev efter nogle få år sluttet sammen med Holmblads fabrikker og den fusionerede virksomhed – Sadolin og Holmblad – etablerede sig ved Holmbladsgade på det nordlige Amager.

På den tid boede en del københavnske fabrikanter i Dragør – enten hele året eller i sommermånederne. Sadolin flyttede dog permanent til byen med sin familie.

Som ung havde Gunnar Sadolin dyrket malerkunsten og var med i en kunstnerkreds på Refnæs ved Kalundborg, der kaldtes sig for "Hellenerne". Den bestod af unge kunstnere og intellektuelle, som dyrkede en friluftskultur, der i realiteten passede bedre til klimaet i antikkens Grækenland end til Danmark. Selv om klimaet ved Kalundborg Fjord var varmere end mange andre steder, pådrog nogle af "Hellenerne" sig langvarige forkølelser. Måske den megen sol, som der trods alt er ude ved den vestsjællandske kyst, var medvirkende til, at Gunnar Sadolin pådrog sig en øjensygdom, der satte en stopper for hans karriere som kunstmaler.

I stedet måtte han koncentrere sig om sin virksomhed og blev til gengæld en inkarneret kunstsamler. Han tjente gode penge ved at producere maling, og en del af midlerne blev brugt til at indkøbe malerier. Samlingen voksede år for år og talte i begyndelsen af 1930'erne over 500 værker, hvoraf hovedparten var af nederlandske og flamske kunstnere. I samlingen var værker af Rembrandt, Goya, Breughel og Rubens. Det mest værdifulde billede var et mandsportræt udført af Frans Hals.

I huset på Vestgrønningen var der ikke plads til de mange malerier, så i 1933 købte han naboejendommen Vestgrønningen 20 til nedrivning. Forinden blev nogle gamle træpaneler overdraget til det nyoprettede Dragør Museum.

Sadolin bad arkitekterne *Egil Fischer* og *Christian Christiansen* tegne en ny bygning, der kunne rumme den store kunstsamling. Dermed fik Dragør et kunstmuseum, som dog ikke var åbent for offentligheden.

Huset blev symmetrisk med en høj midterbygning, der rummede malerisamlingen. I sydfløjen lå en lidt mindre sal til en del af malerisamlingen.

Kunstelskerens hjem på Vestgrønningen

Bygningskomplekset blev ganske stort – især efter Dragørmålestok. Det meste af det gamle skipperhus på hjørnet af Strandgade blev bevaret, og mod syd på hjørnet af Bjerger-

Selv om Sadolin byggede et stort hus, blev der næppe plads til alle hans malerier på én gang. De hang fra gulv til loft. Her ses den ene malerisal, hvor børnebiblioteket er i dag. Foto fra Danske hjem, 1944.

lav opførtes en ny bygning, der spejlede det gamle 1700-tals hus i nord.

Ser man på huset med arkitekturhistoriske briller, er det en spændende kombination af nyt og gammelt. Blichmannskipperhuset var opført i den særlige dragørske udgave af nyklassicismen, som var denne bygmesters varemærke. Et hus med rene linjer, gode proportioner og næsten ingen dekorative detaljer.

Sadolin valgte at skabe en "tvilling" til Blichmanns skipperhus. Det er den sydlige del af bygningskomplekset. De to huse blev forbundet via en mellembygning, som trækker linjer til sydeuropæisk arkitektur. Den lukkede facade, som skærmer af for lyset, er som et græsk eller italiensk palads.

Her fik Sadolin plads til en stor sal til ophængning af sin malerisamling af international kaliber. Salen blev belyst ovenfra, ligesom en mindre maleri- og havesal i en anden del af huset. Ældre fotografier viser, at malerierne hang fra gulv til loft både i salene og på gangene.

Det fine ved arkitekturen i Sadolins hus er, at den tilpasser sig den eksisterende bygningsmasse. Sadolin ønskede tydeligvis at linke til Dragørs bygningshistorie.

I havesalen og i gårdhaven fik Sadolin fået opsat fliser, som må være indkøbt i Grækenland eller Italien. Han havde ikke glemt sin beundring af de græske idealer, som han dyrkede i de unge år.

I 1939 skrev Tage Heft i dagbladet Politiken (17.12.1939) om Sadolins hjem i Dragør og hans kærlighed til kunsten:

"Naar han komme hjem fra Fabrikken med dens Tal, Teknik og Tempo og lukker gadedøren bag sig i det fortidsfredelige Dragør, saa laaser han samtidig af for Forretningsverdenen og gaar over i en anden. Hele hans hyggelige Hus, Gange og Trapperum og to store Ovenlyssale er fyldt med Billeder."

Foruden malerier var Sadolins hus også fyldt med bøger. Hans samling af bøger om kunst og blev beskrevet som Nordens største i privateje.

Gunnar og Esther Sadolins søn Dan, har fortalt om barndomshjemmet: I hjemmet var Gunnar Sadolin den, der stod først op om morgenen. Han spiste morgenmaden, som hushjælpen serverede, og cyklede derefter til fabrikken i Holmbladsgade. Når han kom hjem ved femtiden, skulle han – i hvert fald i sommerhalvåret – i vandet.

Børnene, Aase, Dan, Gertrud og Else, havde værelser oppe over malerisalen. Fra vinduerne kunne de se køerne fra Kongevejsgården, der hver morgen blev trukket ud på markerne udenfor byen, og når hestene blev spændt for hos vognmand Jansen i huset lidt længere henne ad gaden.

Der er ikke langt til skole, for den lå lige overfor. Frikvartererne holdtes ude på Vestgrønningen, hvor der blev hinket eller spillet "land" med en kniv.

På et tidspunkt købte Sadolin et sommerhus på Engvej

I stueetagen blev der indrettet et "fransk værelse" og et rum til Sadolins samling af ikoner. Endelig var der en vinterhave, hvorfra der var udgang til den lukkede gård.

udenfor Dragør. Det er lidt paradoksalt at tage i sommerhus, som ligger fem minutters cykeltur væk, men her kunne familien "ligge på landet" og leve et mere primitivt liv, end i det statelige hus på Vestgrønningen. Her blev der lavet mad på et primusapparat og der var "das" i gården.

I 1949 trak Gunnar Sadolin sig tilbage og gik på pension. Seks år senere døde han, 81 år gammel. Ester blev boende i det store hus og døde i 1964.

Børnene var enige om, at de ikke kunne videreføre faderens livsværk. Kunstsamlingen og bøgerne blev solgt og de lod forstå, at det store hus også skulle afhændes. Da der næppe kunne findes en køber, som ville bruge det som privatbolig, gjorde man forhandlinger med Dragør Kommune.

Busten af Gunnar Sadolin står stadig i bibliotekets indgangsparti.

På den tid var der blevet behov for at få større lokaler til folkebiblioteket, så der kom en aftale i stand om, at kommunen købte huset. Det blev aftalt, at navnet " Sadolins Hus" skulle bibeholdes, og at der altid skulle stå en buste af Gunnar Sadolin i lokalerne. Begge dele er overholdt den dag i dag.

Bibliotek hos barberen

Inden vi fortsætter historien om Sadolins Hus, så lad os lige skrue tiden tilbage, og se på, hvordan biblioteksbevægelsen kom til Dragør.

Amagers første bibliotek lå ikke i Dragør men i Sundbyvester. Her blev der i 1876 blev der oprettet en bogsamling, der fortrinsvis var beregnet for de arbejdere og håndværkere, der dengang bosatte sig i bydelen.

Skolerne i Dragør og Store Magleby havde små bogsamlinger, som havde bøger for børnene, men et egentligt folkebibliotek fandtes der ikke.

I 1889 tog øens lokalavis, *Amager-Posten* dog sagen op. I en stor artikel, der endda kom på forsiden, opfordrede bladet til, at der blev oprettet læseforeninger på Amager, lige som det var sket mange andre steder i landet. Dragør'erne var med på ideen.

Allerede året efter blev *Dragør Læseforening* stiftet af en lille kreds af mænd i byen. En lærer, en lods, en hotelvært og en postekspeditør var initiativtagerne, og lokalavisen glædede sig over, at folk i havnebyen fik adgang til bøger. "Særlig om Vinteren, naar Søfolkene er hjemme, maa der siges at være Trang til let tilgængelig og god Læsning i en By, der rummer et Par Tusinde Mennesker. Er der ingen Trang dertil, saa er det kun sørgeligt. Men saa maa Trangen vækkes", hed det i bladet.

Den lille forening fik efterhånden opbygget en samling på over 500 bøger, som stod på drengeskolen.. De blev lånt ud til medlemmerne og kom sågar også med om bord på byens skibe.

Ét år mistede læseforeningen 20 bøger ved et skibsforlis.

Omkring 1910 flyttede biblioteket ind hos barber Svendsen på Vestgrønningen 17. Barberen stod for udlånet, mens han klippede, barberede, prikkede huller i ører og påsætte igler. Hjemlån af bøger kostede 1 krone om året, men mange benyttede ventetiden i salonen på at læse lidt i bøgerne.

Dragør Borgerforening havde også sit eget bibliotek, hvor medlemmerne fra 1917 kunne låne læsestof mod at betale en krone måneden. Borgerforeningen havde investeret hele 200 kr. i et bogskab, og da udlånet gik trægt, var økonomien ikke den bedste. Heldigvis fik det lille foreningsbibliotek tilskud fra borgerforenings arrangementer. F.eks. gik overskuddet fra en maskerade i 1921 på 65,74 kr. til formålet.

Der var flere steder i Dragør, hvor man kunne få læselysten styret. Hos boghandler Mindermann på Kongevejen kunne man leje bøger på ugebasis. Bemærk skiltet i vinduet til venstre. De nyeste romaner kostede 10 øre om ugen, mens de lidt ældre kunne lånes for en femøre.

Starten på et folkebibliotek

De små, privatdrevne biblioteket opfyldte et behov og sørgede for adgang til litteratur i den lille by. Staten opfordrede dog i 1920'erne til, at kommunerne oprettede offentlige biblioteker, som ikke krævede medlemskab af en bestemt forening, men var åbne for alle.

I Dragør var det imidlertid en privatperson, der tog sagen op. Konsulent Frits Heide arrangerede i 1930 et møde mellem et par medlemmer af borgerforeningens bestyrelse og borgmesteren Axel Agerlin.

Den gode historie var, at hvis kommunen gav et tilskud, så supplerede Staten med at dække op til 80% af udgifterne, og dermed var Agerlin overbevist om, at Dragør skulle have et offentligt bibliotek.

Biblioteket skulle dog ikke som sådan drives af kommunen, men etableres som en selvejende institution. Bag biblioteket skulle stå en biblioteksforening, hvor kommunalbestyrelsen valgte to repræsentanter til ledelsen.

Man besluttede, at bøgerne indtil videre skulle placeres i Borgerforeningens lokaler i Strandgade, og den lidt hensygnende bogsamling dér skulle indgå i det nye bibliotek. Statens Bibliotekstilsyn satte sig imidlertid imod, fordi der også var en restauration, og man mente ikke bogudlån og udskænkning af våde varer kunne forenes.

Biblioteket går i gang

Så måtte man lede efter et andet lokale, og det fandt man i Strandgade 24, hvor det var muligt at leje en lejlighed. Frits Heide blev ansat som bibliotekar og havde en ugentlig arbejdstid på otte timer.

Bøger blev indkøbt hos en antikvarboghandler i København, men mange private skænkede deres egne bøger til biblioteket. Heide var klar over, at den særlige befolkningssammensætning krævede noget specielt: "Den stærkt blandede Befolkning herude af Skippere, Fiskere, gamle hollandske, tyske og svenske Familier, der har strejfet i Alverdens Lande,

Borgerforeningens lokaler var ét af byens samlingspunkter, men ikke egnet som biblioteksslokale, mente myndighederne.
Foto fra en bryllupsfest i Borgerforeningen 1923.

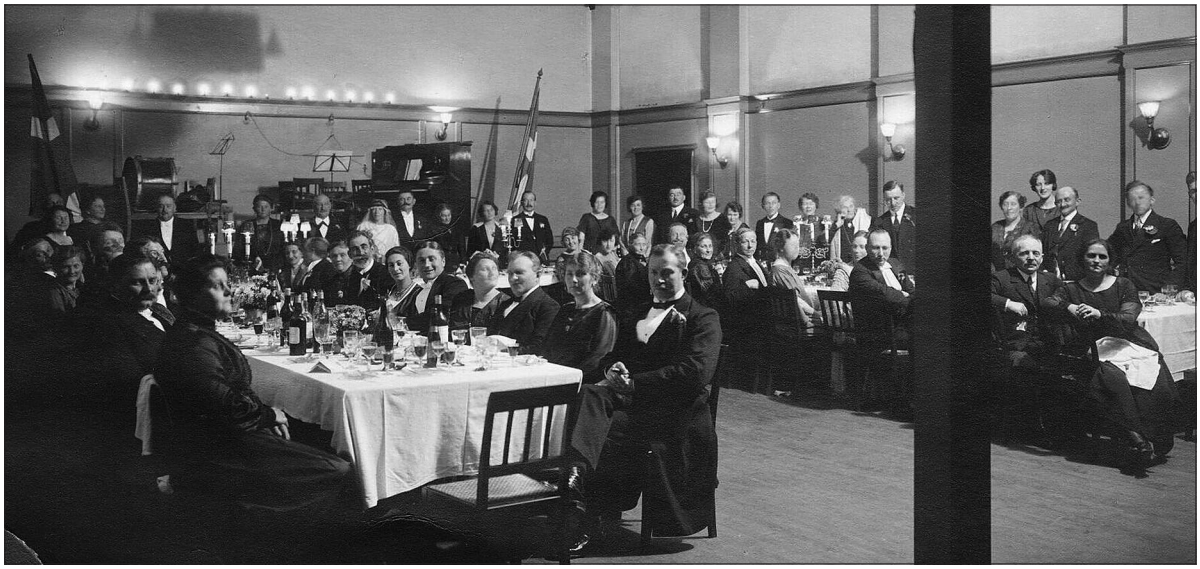

har krævet en Udvidelse af Biblioteket i Retning af fremmed Litteratur".

På hylderne i folkebiblioteket stod i øvrigt også bøger, som Heide selv havde skrevet, men noget tyder på, at han ikke helt magtede opgaven at sammensætte en tidssvarende bogsamling. Han blev bedt om at søge råd på Centralbiblioteket for Københavns amt, og efter et år overlod han posten som bibliotekar til lærer Kristoffersen, som til gengæld bestred opgaven igennem mange år.

Efter små ti år i Strandgade, flyttede biblioteket til større lokaler i Von Ostensgade 13. Her var der plads til at indrette en læsestue med 16 siddepladser. I 1940'erne integrerede man den samling af børnebøger, der havde stået på Dragør Skole.

Antallet af udlånte bøger steg år for år. I besættelsesårene var læsning for mange den fritidsaktivitet, der kunne lade sig gøre, når mange andre kulturelle aktiviteter var sat på stand by. De mange nye beboere i Dragør, der flyttede ind i lejlighederne i Engparken i 1950'erne, lånte også bøger.

Flere bøger og flere lånere krævede mere plads, og i 1959 købte man nabohuset i Von Ostensgade og inddrog det til biblioteksslokaler.

Udlånslokalet i Von Ostensgade i begyndelsen af 1960'erne

Huset i Von Ostensgade 13 var i mange år Dragørs folkebibliotek. I 1959 var pladsen blevet så trang, at kommunen købte naboejendommen i nr. 15 (til venstre i billedet), for at kunne udvide lokalerne. Foto: Jørgen D. Petersen.

Fra begyndelsen havde også beboerne i Store Magleby kunnet melde sig ind i biblioteksforeningen, men det satte man en stopper for i 1960. I Dragørs nabokommune havde der været et lille bibliotek på skolen, som de nu måtte klare sig med. Målet for udelukkelsen af Store Magleby-lånerne var dog at få etableret et egentligt bibliotekssamarbejde, og det kom i 1968.

Biblioteket i Sadolins Hus

Pladsproblemerne i de to huse i Von Ostensgade voksede. Man overvejede at bygge nyt, men da *Esther Sadolin* i 1963 tilbød Dragør Kommune at overtage hendes store bygning på Vestgrønningen, faldt brikkerne på plads.

Kommunen bad arkitekt *John Freek Petersen* stå for indretnngen, som ikke var nogen helt nem opgave i det store hus med de mange små stuer og trapper.

Den 1. august åbnede det nye bibliotek, der var helt moderne, selv om det lå i gamle bygninger.

Indretningen af huset skete i flere etaper. I 1968 var man endelig færdigt med den sidste, som var indretningen af børnebiblioteket, og så blev der holdt en officiel indvielse. Nogle af tidens store forfattere med tilknytning til Amager var inviteret, så der var oplæsning af Leif Panduro, Klaus Rifbjerg, Jørgen Gustava Brandt og Bent William Rasmussen.

Ikke uventet blev det nye bibliotek populært blandt dragør'erne – og også hos Store Magleby'erne, som nu havde indgået samarbejde om biblioteksvæsenet – så antallet af udlånte bøger steg stærkt. Personalet bestod af i alt fem personer med overbibliotekar *Knud Pallesen* i spidsen.

Biblioteket åbnede som sådan den 1. august 1966, men bl.a. børnebiblioteket var ikke færdigt, så man holdt først

Knud Pallesen blev ansat ved biblioteket i 1960. Han var den klassiske bibliotekar med sans for den gode litteratur, men samtidig manden der udviklede biblioteksvæsenet i takt med tidens forventninger

Salen blev i en årrække forsat brugt til malerier, men nu til skiftende udstillinger. I 1972 var nogle af maleren Christian Mølsteds værker ophængt i den samme sal, som Sadolin tidligere brugte til sine malerier af hollandske og flamske kunstnere.

den officielle indvielse i 1968, da alle funktioner var klar.

Borgerne strømmede til det nye bibliotek i det gamle hus. Her var masser af litteratur på hylderne – også på udenlandske sprog. De kunne læse aviser og tidsskrifter, og snart kom pladser til aflytning af grammofonplader – foreløbig dog ikke plader med jazz og pigtråd. De store malerisale blev til mødesal og studiekredslokale og i sadolinernes gamle køkken, blev der plads til den lokalhistoriske samling. I salen på 1. sal blev en del af Sadolins indretning bevaret. F.eks. den solide dør for enden af rummet og den lille franske altan med udsigt til Vestgrønningen.

Husets historie er heldigvis bevaret, så den er synlig for de besøgende. Man kan i dag både opleve 1700-tallets skipperhjem og 1900-tallets fabrikanthjem. På husets facade står initialerne for to af de familier, som i hver deres århundrede har sat sit præg på huset: CJSJ (for Carl Jansen Jans og GS SJ for Gunnar og Ester Sadolin. (Se omslagsbilledet)

Kilder

Afsnittet om husets tidlige historie bygger især på Birte Hjorths artikel: Vestgrønningen 18 og 20 – beboerne gennem tiden. I: Nyt fra lokalhistorien, nr. 1 (1993).

Tak til kunsthistoriker Tina Høegh Nielsen for bidrag om arkitekturen i Sadolins Hus.

Dan Sadolins erindringer om huset på Vestgrønningen findes i Historisk Arkiv Dragør

Afsnittet om Dragørs første biblioteker bygger især på Birte Hjorths bog Bag bøgernes bunker, 1985.

Afsnittet om biblioteket i Sadolins hus bygger på Knud Pallesens artikel Biblioteksspaladset i Sadolins Hus i "Nyt fra Lokalhistorien", nr. 1 (1993) og på Edwin Kræmers artikel Bibliotek på Vestgrønningen i Dragør Nyt august 1966.